Socialutskottets betänkande

1978/79:30

med anledning av motioner om vissa handikappfrågor

I motionen 1978/79:511 av Birgitta Dahl m. fl. (s) hemställs att riksdagen beslutar att hos regeringen hemställa om en samlad översyn och därpå grundade förslag beträffande samhällets åtgärder till stöd för de handikappade barnen och deras familjer.

I motionen 1978/79:1830 av Blenda Littmarck m. fl. (m) hemställs att riksdagen hos regeringen begär att omsorgskommittén, i samband med sitt uppdrag beträffande flerhandikappades problem, även får pröva möjligheten till samverkan mellan kommunerna, landstingen och staten för att främja tillkomsten av servicelägenheter för svårt rörelsehindrade.

Samhällets service för handikappade

Samhällets insatser för handikappade syftar till att tillgodose handikappades behov så att handikappade kan vara verksamma i samhällslivet som andra och så att de kan leva ett självständigt liv i eget hem. Detta kan sammanfattas så, att grundsatserna om integration och normalisering är vägledande för insatserna. Eftersom behoven är mångskiftande måste insatserna göras på en rad områden. De avser bostäder och boendemiljö, ekonomisk trygghet, utbildning, arbete, kulturliv och fritidsverksamhet. De avser också rehabilitering, hemsamarithjälp och annan service, färdtjänst och tekniska hjälpmedel. Ansvaret för samhällets service för handikappade är fördelat på olika samhällsorgan.

Till handikappade kan utgå förtidspension från folkpensioneringen och den allmänna tilläggspensioneringen. Inom ramen för den allmänna försäkringen kan en särskild handikappersättning utgå till handikappade. Till föräldrar till handikappat barn kan vårdbidrag utgå.

Inom ramen för kommunernas ansvar för bostadsförsörjningen upplåts särskilda handikapplägenheter. Ett statligt bostadsanpassningsbidrag utgår för åtgärder inom och i anslutning till bostadslägenhet som behövs för att handikappad skall kunna leva så normalt som möjligt.

Landstingskommunerna svarar för öppen och sluten sjukvård för handikappade.

Kommunernas förstahandsansvar enligt socialhjälpslagen för att vårdbehövande erhåller vård omfattar även de handikappade. Även boendeservice och bostadsplanering är angelägenheter för kommunerna.

Staten bidrar ekonomiskt till bostadsförsörjningen och till vissa delar av den kommunala verksamheten inom boendeservicens ram.

Vissa utredningar m. m.

Handikapputredningen (S 1966:38) – som bl. a. haft i uppdrag att behandla frågor om samordning av samhällets insatser för handikappade – behandlade i betänkandet (SOU 1970:64) Bättre socialtjänst för handikappade bl. a. frågor om samordning, samverkan och information i handikappfrågor. Handikapputredningen föreslog i detta betänkande att i varje kommun skulle inrättas ett kommunalt handikappråd som ett samarbetsorgan kommunens myndigheter emellan, mellan dessa och landstinget, statliga myndigheter samt handikapprörelsen. Vidare föreslogs att i varje län skulle inrättas ett länets handikappråd som ett samarbetsorgan mellan landstinget, de statliga regionala myndigheterna, kommunerna och handikapprörelsen. Slutligen föreslogs att statens handikappråd skulle ombildas till ett samarbetsorgan, där – förutom ämbetsverk vilkas arbete i hög grad gäller handikappade – Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet och handikapprörelsen skulle delta.

Svenska kommunförbundet och Landstingsförbundet rekommenderade i skrivelser våren 1971 kommunerna och landstingskommunerna att bilda kommunala handikappråd och länshandikappråd. Handikapputredningens förslag beträffande statens handikappråd genomfördes fr. o. m. den 1 juli 1971.

Länsberedningen (C 1970:28) hade i uppdrag att i anslutning till vissa tidigare verkställda utredningar göra en sammanfattande bedömning rörande den regionala samhällsförvaltningens uppgifter och organisation. Därvid skulle beredningen bl. a. överväga uppgiftsfördelningen inom den kommunala sektorn mellan kommuner och landstingskommuner. Till slutförande av sitt uppdrag avgav länsberedningen i oktober 1974 till chefen för kommundepartementet betänkandet (SOU 1974:84) Stat och kommun i samverkan, vilket innehöll huvudsakligen principiella ställningstaganden till de frågor som beredningen haft att behandla. När det gäller ansvarsfördelningen mellan landstingskommuner och kommuner ansåg beredningen bl. a. att den sociala omvårdnaden inte borde föras över på landstingskommunerna. Beredningen ansåg emellertid att möjlighet borde införas för kommunerna och landstingskommunerna i ett län att genom avtal, som skulle prövas och fastställas av regeringen, överenskomma om att hela ansvaret för vissa väl avgränsade uppgifter skulle föras över från kommunerna till landstingskommunerna eller tvärtom.

Efter remissbehandling har regeringen i prop. 1975/76:168 redovisat sina ställningstaganden till länsberedningens förslag. Föredragande departementschefen uttalade (s. 60) bl. a. att för att göra överlåtelse av en obligatorisk uppgift möjlig krävdes lagstiftning men att det – när det gällde frivilliga uppgifter – redan enligt gällande regler i stor utsträckning var möjligt för kommuner och landstingskommuner att avtala om överlåtelse. Föredragande departementschefens uttalande föranledde inte någon erinran av

riksdagen (KU 1975/76:55).

Socialutredningen (S 1969:29) angav i betänkandet (SOU 1977:40) Socialtjänst och socialförsäkringstillägg allmänna riktlinjer för de kommunala insatserna på handikappområdet. I 20 § förslaget till socialtjänstlag föreskrevs att kommunen skall verka för att den som av fysiska eller andra skäl möter betydande svårigheter i sin livsföring får möjlighet att delta i samhällets gemenskap och att leva som andra. I betänkandet framhölls att en god bostad har grundläggande betydelse för att personer med handikapp skall kunna delta i samhällets gemenskap och leva som andra. Var och en har rätt till ett eget boende. Ingen skall behöva bo på institution om det inte föreligger ett medicinskt eller därmed jämförligt skäl. För att erbjuda svårt rörelsehindrade och andra svårt handikappade goda bostäder med service är det ofta nödvändigt att anordna serviceenheter som rymmer dels ett mindre antal lägenheter för personer med handikapp, dels utrymmen för serviceanordningar.

Familjestödsutredningen (S 1974:01) föreslog i betänkandet (SOU 1978:39) Föräldraförsäkring att föräldrar till bl. a. handikappade barn skulle få ersättning från föräldraförsäkringen under högst 60 dagar per kalenderår i samband med sjukdom hos barnet. Utredningen ansåg vidare att det var motiverat att se över vårdbidragets konstruktion i dess helhet.

I *Barnomsorgsgruppens* (S 1973:07) pågående arbete med frågor om föräldrautbildning ägnas särskild uppmärksamhet åt utbildning för föräldrar till handikappade barn.

Socialpolitiska samordningsutredningen (S 1975:02) har enligt sina direktiv i uppdrag att göra en översyn av det socialpolitiska bidragssystemet från samordningssynpunkt. Översynen kommer bl. a. att omfatta socialförsäkringens olika stöd till barn, handikappade och barnfamiljer.

Kommittén om integration av handikappade elever i det allmänna skolväsendet (U 1978:07) skall undersöka möjligheterna att ytterligare utveckla den redan inledda integrationen av handikappade barn i den vanliga skolan.

Omsorgskommittén (S 1977:12) har att närmare utreda frågorna om omsorgerna om psykiskt utvecklingsstörda, psykotiska barn och flerhandikappade. I direktiven för kommitténs arbete sägs bl. a. att utredningsarbetet bör inledas med en kartläggning av omsorgernas omfattning och utformning. Detta inledande arbete bör redovisas särskilt och tjäna som underlag för en mera allmän diskussion om omsorgernas utveckling.

I maj 1978 överlämnade omsorgskommittén Rapport om omsorger om psykiskt utvecklingsstörda (Ds S 1978:9). I ett avsnitt av rapporten behandlas frågan om familjeservice för psykiskt utvecklingsstörda. Författarna till avsnittet framhåller bl. a. följande. Tendensen är nu att en ökande andel psykiskt utvecklingsstörda barn bor hemma under förskolåren och skolåren även om de ibland har mycket svåra psykiska och fysiska handikapp. Från 1970 till 1977 har andelen hemmaboende barn och ungdomar (0–21 år) ökat från 50 % till 70 %. Detta har gjort det alltmera angeläget att utveckla

stödåtgärder inriktade på barn i öppen vård. Samtidigt har insikten om barnets inverkan på familjen som helhet ökat. Ett barn som är psykiskt och kanske även fysiskt handikappat och som för sina elementära behov under lång tid är beroende av andras hjälp kommer ofta att prägla familjen som helhet. Ett handikappat barn kan göra en hel familj handikappad om inte även föräldrarna får stöd i anpassningen till situationen. En normalisering av hela familjens situation förutsätter att familjen som helhet får tillgång till olika typer av service som kan underlätta lösningen av deras problem.

En kartläggning av samhällets service till familjer med hemmaboende barn och vuxna redovisas i avsnittet. Vidare sammanfattas två av de undersökningar som gjorts om service till familjer med hemmaboende barn och vuxna. I rapportens avslutningsavsnitt redovisar omsorgskommittén sin syn på inriktningen av det fortsatta utredningsarbetet. Kommittén framhåller bl. a. att en icke oväsentlig uppgift är att ta ställning till vilken personkrets som skall omfattas av en framtida lagstiftning. Kommittén måste här beakta andra handikappgruppers behov. Mycket talar enligt kommittén för att personkretsen kommer att vidgas bl. a. med tanke på psykotiska barn och flerhandikappade, som kommittén har direktiv att utreda åtgärderna för.

Omsorgskommittén har övertagit handikapputredningens uppdrag beträffande samhällets stöd till de flerhandikappade. I den departementspromemoria, som utgjorde underlag för omsorgskommitténs direktiv och till vilken departementschefen anslöt sig, framhölls att utredningen i samband med uppdraget beträffande de flerhandikappade barnen skulle pröva möjligheten att inom ramen för gällande lagstiftning ange samhällets ansvar för att anpassa sina serviceuppgifter till handikappade. Detta borde även gälla de barn vars behov av särskilt boende regleras i den s. k. elevhemslagen (SFS 1965:136). Elevhemslagen omfattar rörelsehindrade eller eljest fysiskt handikappade barn.

Omsorgskommittén har i juni 1978 till statsrådet och chefen för socialdepartementet överlämnat rapporten Att vara flerhandikappad. I samband med överlämnadet av rapporten framhöll omsorgskommittén i ett pressmeddelande att ett närmare samarbete över huvudmannaskapsgränser krävdes.

Utskottet

I betänkandet behandlas två motioner om vissa handikappfrågor.

I motionen 1978/79:511 hävdas att det behövs en samlad översyn och härpå grundade förslag beträffande samhällets åtgärder till stöd för de handikappade barnen och deras familjer. Motionärerna framhåller bl. a. att ett genomgående drag i pågående och tidigare utredningsarbete är att utredningarnas förslag omfattar endast delfrågor inom området.

Utskottet instämmer i att det är angeläget att man även i fortsättningen uppmärksammar de handikappade barnens och deras föräldrars särskilda behov av stöd. Stödbehoven är mångskiftande och kan gälla praktisk hjälp,

ekonomiskt stöd, personligt stöd eller annan service. Stödbehovet varierar också med barnets ålder och grad av handikapp. En del av de problem som familjer med handikappade barn möter har de gemensamt med familjer med normalutvecklade barn. Andra problem har sin grund i barnets handikapp. Dessa speciella problem skapar behov av stöd som måste tillgodoses särskilt. Som framgår av omsorgskommitténs i det föregående nämnda Rapport om omsorger om psykiskt utvecklingsstörda har under senare år insikten ökat om det handikappade barnets inverkan på familjen som helhet. En normalisering av hela familjens situation förutsätter att familjen som helhet får tillgång till olika typer av service och stöd.

Utskottet konstaterar att omsorgskommittén redan har uppmärksammat vikten av en helhetssyn på det handikappade barnet och dess familj. En av kommitténs huvuduppgifter är att företa en samlad översyn beträffande samhällets stöd till utvecklingsstörda barn, psykotiska barn och flerhandikappade barn och deras familjer. Kommitténs förslag kommer att få betydelse för även andra handikappade barn än de nyss nämnda vilka uttryckligen omfattas av direktiven. Syftet med motionen 1978/79:511 är därigenom enligt utskottets mening delvis tillgodosett. Utskottet vill därutöver anföra följande.

Som redovisats i föregående avsnitt arbetar f. n. flera utredningar med frågor som gäller barnfamiljernas behov av stöd i olika avseenden. Enligt utskottets mening måste det ankomma på de olika utredningarna att inom ramen för utredningsuppdraget också uppmärksamma de handikappade barnens och deras familjers särskilda behov av stöd. Möjligheterna till överblick och samordning ökar om handikappfrågorna behandlas integrerat i de sammanhang där barns och barnfamiljers generella behov av stöd eljest behandlas. Det kan här erinras om att familjestödsutredningen och barnomsorgsgruppen lagt förslag eller arbetar med frågor som får särskild betydelse för föräldrar till handikappade barn. Familjestödsutredningen har föreslagit vissa förändringar för vårdbidrag för svårt handikappade barn och har därutöver konstaterat att det finns behov av att göra en mer övergripande översyn av reglerna för vårdbidrag. Enligt vad utskottet inhämtat kommer en utredning om dessa regler att tillsättas av socialministern. Denne kommer också att inom en nära framtid tillsätta en utredning om barnfamiljernas, särskilt flerbarnsfamiljernas situation. Utskottet förutsätter att också den utredningen uppmärksammar de handikappade barnens och deras familjers särskilda behov av stöd. På grund av det anförda kan utskottet inte biträda motionärernas förslag om en särskild utredning beträffande samhällets åtgärder till stöd för de handikappade barnen och deras familjer. Utskottet avstyrker därför motionen 1978/79:511.

I motionen 1978/79:1830 föreslås att omsorgskommittén, i samband med sitt uppdrag beträffande flerhandikappades problem, även får pröva möjligheten till samverkan mellan kommunerna, landstingen och staten för att främja tillkomsten av servicelägenheter för svårt rörelsehindrade.

Omsorgskommittén överlämnade i juni 1978 till dåvarande socialministern rapporten Att vara flerhandikappad med en redovisning av vad som framkommit om de flerhandikappades problem vid bl. a. olika konferenser som omsorgskommittén hållit. I uttalanden som omsorgskommittén gjorde i samband med överlämnandet framhölls att samarbete över huvudmannaskapsgränser krävs för att klara flerhandikappsfrågan. Det påpekades vidare att svårigheterna på området i hög grad var administrativa. Utskottet har inhämtat att omsorgskommittén har för avsikt att ta upp frågan om samverkan mellan kommunerna, landstingskommunerna och staten för att främja tillkomsten av servicelägenheter för flerhandikappade. Med hänsyn härtill och då kommitténs överväganden i frågan kommer att få betydelse även för andra handikappade personer än flerhandikappade är något riksdagens initiativ med anledning av motionen 1978/79:1830 inte erforderligt.

Utskottet hemställer

1. att riksdagen avslår motionen 1978/79:511,
2. att riksdagen avslår motionen 1978/79:1830.

Stockholm den 20 mars 1979

På socialutskottets vägnar
GÖRAN KARLSSON

Närvarande: Göran Karlsson (s)*, Kersti Swartz (fp), Erik Larsson (c)*, Nils Carlshamre (m)*, Evert Svensson (s), Karin Andersson (c), Anna-Greta Skantz (s), Bengt Bengtsson (c), Ivar Nordberg (s)*, Karl Leuchovius (m), Kjell Nilsson (s), Britt Wigenfeldt (c), Sven-Gösta Signell (s), Per Gahrton (fp) och Lena Öhrsvik (s)*.

* Ej närvarande vid betänkandets justering.